

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ АПК

Мартиненко В. О.

Постановка проблеми. Сучасні екологічні катаклізми та деградаційні явища природного середовища дедалі частіше викликають у суспільства проблему екологізації довкілля. Окремі аспекти діяльності суб'єктів різних форм господарювання, з екологічних позицій, суперечать природоохоронним вимогам до виробничих процесів, що відбуваються на території, де розміщений об'єкт господарювання. В той же час еколого-економічні трансформаційні процеси, що відбуваються у зв'язку з прийняттям ряду важливих правових постанов, нормативних актів щодо реформування агропромислового комплексу України, вимагають переоцінки відносин між суб'єктами господарської діяльності і природним середовищем.

Пошук шляхів удосконалення управління охороною природного середовища, раціонального природокористування і збереження життєвого середовища вимагає принципово нових підходів до організації суб'єктів виробничої діяльності, в тому числі -сільськогосподарської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми пошуку ефективних механізмів удосконалення екологічного управління в сільськогосподарському виробництві вже досить давно досліджуються у вітчизняній науковій літературі. Серед провідних науковців, які найбільш активно займаються дослідженням зазначеної проблеми, слід відмітити А. Куценка, О. Мордвінова, В. Писаренка, В.Ситника, А. Сохнич, А. Степанка, Ю. Стадницького, В.Трегобчука, А. Трояна та ін. Проте, незважаючи на високий науковий рівень публікацій, стосовно зазначених проблем, чимало аспектів екологічного управління вимагають поглибленого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення підходів щодо вдосконалення механізмів державного управління охороною природного

середовища в АПК, які б дали можливість підвищити екологічний стан довкілля в умовах трансформаційних змін.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що для забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу сільгоспвиробників на довкілля, необхідно кардинально переосмислити ставлення до природоохоронних проблем, використання та відтворення земельних ресурсів, їх техногенного навантаження, припинення процесів їх деградації та „включення” механізмів по їх відтворенню. Настав час зміцнювати організуючу роль держави в екологізації аграрного сектору економіки, в тому числі в розбудові механізмів економічного стимулювання сільськогосподарських товаровиробників до природоохоронної діяльності, запровадження додаткових важелів адміністративного регулювання, налагодження дієвого контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

Аналізуючи динаміку процесу перерозподілу прав на землю, а саме: домінування права приватної власності на землю, оренду землі в аграрному секторі, стан сільськогосподарської освоєності територій та відсутність ефективного моніторингу, свідчить про зниження ефективності державного контролю за використанням і охороною земель, ускладненням процесу впровадження науково обґрунтованих заходів поліпшення екологічної ситуації на шляху до створення основи екологічно сталого землекористування.

За такої тенденції, на думку автора, для посилення ефективності управління природоохоронною діяльністю в АПК необхідно:

1.Змінити співвідношення між природними і антропогенними ландшафтами у різних регіонах за рахунок консервації деградованих і малопродуктивних земель. Реалізація запропонованих заходів дозволить отримати у першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду України, а також збагатить агроландшафти природними екосистемами, що сприятиме збільшенню біорізноманіття, підвищенню його стійкості, опору деградаційним процесам.

2. Удосконалити екологічні нормативи у землекористуванні. Діючі екологічні нормативи щодо землекористування стосуються тільки деяких навантажень переважно хімічної природи, державних будівельних норм та деяких гірничотехнічних нормативів і зозпорошені серед багатьох документів, більшість з яких виконує рекомендаційні функції не підкріплені законодавчими та нормативно-правовими актами. Основна частина таких документів розроблялася на базі досягнень науки XX століття без урахування міжнародних стандартів серії ISO - 114000.

Нові нормативи повинні бути гармонізовані зі стандартом Міжнародної організації із стандартизації (ISO) серії 14000, який охоплює сферу управління навколишнім природним середовищем і може використовуватися в організаціях всіх типів і масштабів діяльності з урахуванням їх відмінностей [1; 2].

3. Впроваджувати організаційно-економічні механізми управління аграрним землекористуванням, перш за все:

- пільгове оподаткування тих землевласників, які вкладають кошти в заходи по охороні ґрунтів, екологобезпечні технології, будівництво охоронних споруд;
- звільнення від податків тієї частини прибутків аграрних, товаровиробників, яку вони спрямовують на проведення заходів з охорони земель;
- ввести екологічний податок на прибуток тих аграрних товаровиробників, які застосовують екологонебезпечні технології, засоби і системи землеробства, що погіршують екологічний стан або виснажують ґрунти;
- розробити програму кредитування селян, якою передбачити часткове відшкодування урядом ставок кредитів комерційних банків, а також пріоритетність довгострокового кредитування заходів щодо раціонального землекористування;
- впровадити в практику страхування земель від зниження їх якісного стану за форс-мажорних обставин (стихійні природні явища прогнозування яких неможливе);

- передбачити санкції за неефективне сільськогосподарське землекористування;
- ввести оподаткування перерозподілу землі пов'язаної з її купле-продажем. Ставка податку має бути розрахована з урахуванням того, чи збережено цільове використання земельних ділянок. Найвищою вона має бути тоді, коли землі сільськогосподарського призначення змінюють своє цільове використання;
- для кожної ділянки, яка передається у власність або надається у користування для сільськогосподарського використання, на нашу думку, необхідне визначати умови екологічно безпечного землекористування, зокрема, оптимальний рівень розораності, місце та способи розміщення ерозійно-небезпечних культур обмеження в заходах хімізації та обробітку з фіксацією їх у спеціальних додатках до державних актів або договорів оренди земель.

Ринкові відносини в АПК вимагають створення широкої мережі обслуговуючих село сервісних організацій, фірм, кооперативів, які робили б послуги практично в усіх сферах сільськогосподарського виробництва, включаючи і екологію. Без таких служб не можна швидко вирішити проблему збереження біосфери, оскільки потрібна відповідна матеріально-технічна база і значні засоби. Варто враховувати і недостатній рівень знань фермерів із екології. Інакше в умовах нашої країни фермерські господарства нанесуть більше втрат природі, чим колгоспи і радгоспи, колективні сільськогосподарські господарства радянської доби.

4. Створити мережу лабораторій для аналітичного контролю якості сільськогосподарської продукції (залишкових кількостей пестицидів у сільськогосподарській продукції) та природного середовища. Такі лабораторії, оснащені сучасними засобами контролю можуть працювати на комерційних умовах і стати першим кроком в одержанні сільськогосподарської продукції, сертифікованої за європейськими стандартами.

5. Формувати відкриті, загальнодоступні банки інформації науково-технічних розробок з екології, а також банки даних стану оточуючого

середовища. Це відкриває можливість зацікавленим підприємствам отримувати її і скоріше застосовувати у практичній діяльності. Маючи таку інформацію, можна буде швидше орієнтувати нижчестоящі ланки (насамперед підприємства, об'єднання, фермерів) на досягнення світових стандартів.

Прообразом таких організацій служить кооперативна система „Екстэншэн" у США, що представляє загальнонаціональну систему утворення і передачі наукових знань, технологій тим, хто в них має потребу, і в першу чергу, фермерам [3].

6. Створити екологічний банк, який будував би свою діяльність по окремих зодного господарських комплексах, включаючи агропромисловий. Завданням такої банківської установи мають бути:

- акумулювання вільних фінансових ресурсів населення, підприємств і ^пільства на охорону природи і найбільш ефективно їх використовувати. Концентруючи фінансові ресурси міністерств, відомств, підприємств, зацікавлених іноземних фірм, можна було б здійснювати кредитування національних і міжнародних екологічних програм;

- запровадження страхування екологічних ризиків, що дозволить, з одного боку „одержати" додаткове джерело фінансових засобів, а з іншого боку – забезпечити відшкодування збитку природі в аварійних випадках;

- надання допомоги сільгоспвиробникам по впровадженню природоохоронних заходів, створенні різного роду консультативних організацій (інжинірингових фірм), пільгових кредитів на реконструкцію екологічно небезпечних підприємств АПК;

- акумулювання фінансових ресурсів, отриманих за порушення природоохоронного законодавства (різні штрафи), і використовувати їх за призначенням з відшкодування шкоди заподіяної навколишньому середовищу сільгоспвиробниками;

- організація фондових бірж із продажу цінних паперів (акцій, облігацій), вкладених у природоохоронну діяльність. У свою чергу, біржі впливали б на курс акцій логічно небезпечних і чистих виробництв. Тим самим, фондові біржі при

екобанках ще ільше підсилювали б потік фінансових ресурсів і автоматично створювали умови для переливу коштів у нові галузі народного господарства, нешкідливі для природи. У країнах з розвиненою ринковою економікою (ФРН, США) перші екобанки з'явилися ще в 80-ті роки [5].

7. Створити розгалужену інституціональну інфраструктуру кредитування з іахуванням затвердженої Концепції розвитку системи кредитної кооперації. Це гзятиме більш ширшому залученню й акумуляції тимчасово вільних коштів жителів і підприємств сільської місцевості для розв'язання не тільки економічних, а й екологічних проблем в сільському господарстві.

8. Розробити систему нормативно-правових актів, які б, з одного боку, заохочували обґрунтовану природоохоронну діяльність, а з другого - забороняли діяльність, що викликає екологічно негативні наслідки у сільгоспвиробництві. Перш за все, необхідно створити атмосферу найбільшої сприятливості охороні ґрунтів, для чого доцільно впровадити державну програму охорони ґрунтів, ряд інших заходів („День захисту ґрунтів", Фонд фінансування першочергових антидеградаційних меліорацій, принципово нові освітрянські підручники для вузів і, особливо, середніх шкіл).

Поряд з цим, необхідно прийняти ряд законодавчих і нормативних документів, які активізували природоохоронні роботи, а саме:

- прийняти Закони України „Про охорону земель" та „Про консервацію них земель";
- прийняти нову редакцію закону про земельний кадастр і моніторинг, про бонітети, про вивід із ріллі (консервацію) ерозійно небезпечних і деградованих земель;
- вирішити питання про фінансування природоохоронних заходів з Державного бюджету або Законом України „Про Державний бюджет" визначити цільовий характер використання коштів від плати за землю;
- прискорити розробку та затвердження методики визначення збитків, які несуть власники землі та землекористувачі в охоронних зонах електроліній, газопроводів, азелів зв'язку та інших об'єктів, адже обмеження використання цих

земель впливають на екологічний стан, господарську діяльність власників і землекористувачів та обмежують їх права;

- законодавчо закріпити на загальнодержавному рівні положення стосовно здійснення регіональними громадськими екологічними організаціями контрольних функцій, за використанням та охороною земель;

- передбачити процедуру діяльності державних органів по виконанню контрольних функцій, розробити та затвердити на рівні Кабінету Міністрів Україн, положення про порядок здійснення регіонального контролю за використанням та охороною земель, а також положення про координацію та взаємодію державних правоохоронних органів у процесі впровадження регіонального земельного контролю;

- чітко прописати в Законі України „Про плату за землю" на які види робі-спрямовуються кошти, зібрані з податків, а які фінансуються за рахунок самих землевласників, а також чітко визначити відповідальність усіх рівнів виконавчої влади землевласників за порушення вищезазначеного закону;

- внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині відповідальності за порушення вимог земельного законодавства відповідно де Земельного кодексу України;

- внести зміни до ст. 14, 188 Земельного кодексу щодо забезпечення проведення державного контролю за використанням та охороною земель спеціальне вповноваженими органами державного управління в галузі охорони навколишньою природного середовища та використання природних ресурсів, як це передбачено ст.20 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища".

9. Створити державну та регіональні системи, програми ведення моніторинг, земель як складової частини державної системи моніторингу довкілля. Служба моніторингу та дистанційного зондування земель повинна являти собою держави, систему спостережень за станом земельного фонду незалежно від зони їх розташування та економічних показників.

10. Впровадженню альтернативних ресурсозберігаючих і безпечних технологій та систем землеробства, що дозволить землекористувачам знизити рівень забруднення земель і поліпшити їх якість. Насамперед, це стосується питань раціонального використання мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин і боротьби шкідниками сільськогосподарських культур.

11. Удосконалити матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств щодо зниження негативного впливу на структуру ґрунтового покриву (його ущільнення) через зменшення кількості проходів сільськогосподарської техніки тощо.

Реалізація намічених заходів сприятиме зменшенню ерозійних процесів забезпечить протиерозійну стійкість агроландшафтів, оптимізацію співвідношення земельних угідь, формуванню екологічнобезпечних агроландшафтів, підвищений: відновлювального потенціалу сільськогосподарських угідь та відтворенню родючості ґрунтів у сільськогосподарських господарствах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андришин М.В., Магазинчиков Т.П. Эффективность организации использования земельных ресурсов. - Львов: Вища школа. Изд-во Львовского ун-та. - 1981. - 172 с.
2. ДСТУ ISO 14001-97, ДСТУ ISO 14004-97. Системи управління навколишнім природним середовищем. - К.: Держстандарт України, 1998. - 150 с.
3. Куценко А.М., Писаренко В.Н. Охрана окружающей среды в сельском хозяйстве. – К.: Урожай, 1991. - 200 с.
4. Мордвінов О.Г. Екологічні проблеми сільськогосподарського виробництва України в умовах ринкової трансформації. // Вісник УАДУ. - 2001. - № 1. - С. 141
5. Ситник В.П. Екологічні аспекти агропромислового комплексу // Вісник аграрної науки - 2002. - № 9 - С. 55 - 57.

Мартиненко, В.О. Удосконалення екологічного управління в сфері АПК [Текст] / В.О. Мартиненко // Віснику Сумського національного аграрного університету. Серія Економіка та менеджмент. – Суми : СНАУ, 2008.– Вип. 12/1 (33).– С. 110-115.